

Barkær - fra landsby til langhøj

Barkær ved Korup sø var først en landsby, men er nu en gravplads med to langhøje

Vilfred Friberg Hansen

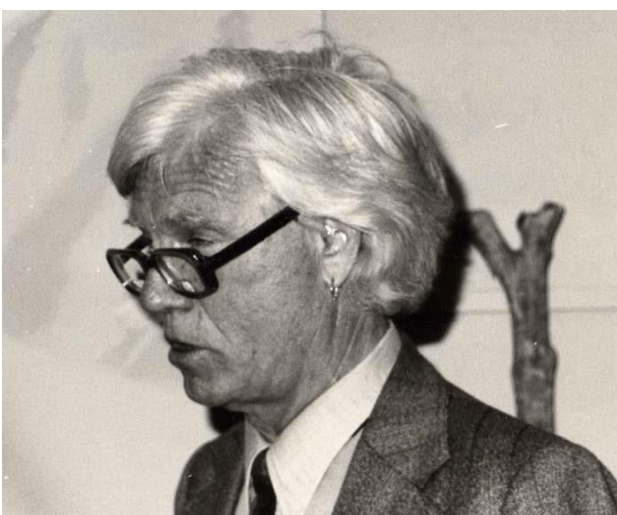
P. V. Glob og Barkær – den ”kollektive stenalderlandsby”

Det er en kendt sag, at vi alle er tilbøjelige til at lade os fange ind af tankegange, der passer sammen med vores vante forestillinger om, hvordan verden hænger sammen. Det gælder også arkæologer. Sågar de største af dem, som f.eks. **P. V. Glob (1911-1985)**, der boede på Mols, tæt ved Stabelhøje, og i øvrigt endte som professor, direktør for Nationalmuseet og rigsantikvar.

Barkær ved Korup sø nord for Taastrup fulgte så at sige Glob livet igennem. Stenkisten på stedet blev fundet af en lokal landarbejder i 1925. Han tog et lerkar med hjem, men smed det senere bort. Det fortalte det lokale postbud i 1928 til Glob's far, kunstmaleren Johs. Glob, der var på ferie i Femmøller sammen med sin søn.

Far og søn tog ud og kikkede på stedet og begyndte en udgravning i og omkring stenkisten, men uden at finde noget af større interesse. De antog dog, at det måtte være et hus fra stenalderen, de var stødt på.

Glob kunne ikke glemme stedet. Han gravede sammen med nogle studenterkammerater igen i 1930 og senere i 1937 og 1940 som arkæologi-studerende. Som færdiguddannet arkæolog tog han derefter fat på en større og professionel udgravning under Nationalmuseet i årene 1947-49, godt hjulpet af interesseret lokal arbejdskraft. Udgravningen var på det tidspunkt en af de største, der var gennemført i Danmark. Samme år, som udgravningen afsluttedes, blev Glob udnævnt til professor ved Aarhus Universitet og leder af Aarhus Museum, det senere Forhistorisk Museum / Moesgaard.

P. V. Glob (1911 – 1985), 1949 professor ved Aarhus Universitet og leder af Aarhus Museum (nu Forhistorisk Museum / Moesgaard), 1960 – 1981 direktør for Nationalmuseet og rigsantikvar. Bosat neden for Stabelhøjene på Mols.

Udgravningen af Barkær og fortolkningen af den fandt med andre ord sted i årene lige efter besættelsen - helt bogstaveligt ”i krigens skygge”.

Glob var som mange andre, f. eks. Hal Koch, efter besættelsestiden optaget af tanken om, at danskerne i bund og grund er et demokratisk folk – underforstået: i modsætning til tyskerne. Det passede også fint til Glob's egen ideologi, der gik i retning af dyrkelse af fællesskabet og det kollektive.

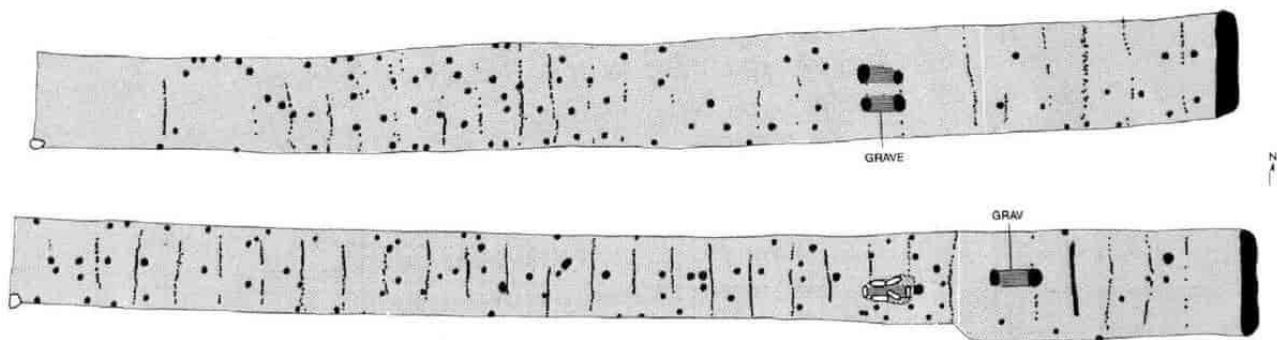
Her i Barkær var ifølge Glob beviset på, at danskerne helt tilbage i bondestenalderens første århundreder mellem 4000 og 3500 f. Kr. havde været et demokratisk og solidarisk tænkende folk. For ”landsbyen” bestod af to langhuse, hver med en række lige store boliger, og med en bred ”gade” imellem, der måtte have fungeret som et

samlingssted for landsbyens beboere og beskyttelse af kvæget om natten. "Barkær giver et interessant billede af et kollektivt bysamfund, hvor alle familierne har haft samme boligforhold, og hvor man vel har været fælles om at løfte de opgaver, der var nødvendige for byens trivsel, såsom skovrydning og jordens opdyrkning¹", skriver Glob i sin beretning om udgravningen i 1949. Ingen rigmænd eller stormænd her, vi har at gøre med et samfund af lige og frie bønder, danskernes stolte demokratiske forfædre. Tolkningen passede ind i samtidens "verdensbillede" og vakte derfor berettiget opsigt og var med til at grundlægge Glob's ry som en af Danmarks dygtigste arkæologer, også fordi allerede ved denne lejlighed viste sine evner som en fremragende formidler. Han blev i 1960 udnævnt til direktør for Nationalmuseet og rigsantikvar og forblev i stillingerne til sin pensionering i 1981.

Landsbyen Barkær blev fotograferet og målt op og fik derefter lov til at passe sig selv og gradvist gro til og "forsvinde". Men den fandt plads i diverse historiebøger, f.eks. Politikens store populære danmarkshistorie fra 1960'erne. Og ejeren af marken med den berømte "kollektive landsby", Bertel Poulsen og hans sønner Rasmus og Henry, oplevede, at der ankom busser med skoleklasser for at se dette bevis på danskernes urgamle demokratiske sindelag. Der blev endog udført populære rekonstruktioner i fuld skala.

Men op gennem 1960'erne og 70'erne, bl. a. da man tog fat på nedgravningen af naturgasnettet i Sønderjylland, dukkede flere lignende anlæg op, og det blev klart, at det slet ikke drejede sig om landsbyer, men derimod om gravanlæg. Det blev klart, at de to "langhuse" i Barkær i virkeligheden var to langhøje med hver to grave. Dermed blev det jo forståeligt, at Glob ikke havde kunnet finde indgangene til "husene", og at han i to tilfælde i hvert "langhus" havde konstateret, at beboerne havde begravet deres afdøde inde i boligerne. En smuk tanke, havde Glob ræsonneret, at man levede med slægtens forfædre så at sige ved sin side.

Til Glob's fortjeneste skal det siges, at han selv var den første til at korrigere sin første teori om Barkær. Det skete i en artikel i det arkæologiske tidsskrift Skalk i 1975. Glob mente nu, at de to langhøje var opført som begravelsespladser, hvor der før havde stået to langhuse. I dag står det klart, at langhøjene blev opført på

Barkær – de to "langhuse", der viste sig at være langhøje til begravelse, er hver godt 85 m lange. Der er to grave i både den nordlige og den sydlige høj, men den ene grav i den sydlige langhøj er modsat de andre tre en stengrav, en slags "dyssekammer" uden indgang. Der er et kraftigt fundament med offergaver i den østlige gavl i begge høje. Fra Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie bind 1.

¹ Glob 1949 s. 11

et tidligere boplads-område, og at jorden på langhøjene bl. a. bestod af jord fra bopladsen. Det forklarer de talrige fund af flintaffald og potteskår i langhøjenes jordlag.

Tilbage i dag er Barkær et eksempel på begravelsesskikke i den allertidligste bondestenalder, fra ca. 4000 til 3500 f. Kr. – og et eksempel på, at selv de største forskere kan lade sig rive med af egne ønskeforestillinger. Og lidt mindre dramatisk udtrykt: et eksempel på, hvordan arkæologiske fund konstant må omvurderes på grund af nye fund og deraf følgende nye erkendelser. Glob's fortolkning var trods alt et værdifuldt første skridt på vejen mod en forståelse af bondestenalderens komplicerede gravformer.

De første bønder i Danmark

Agerbruget og kvægbruget begynder i Danmark omkring 4000 f. Kr. og den efterfølgende tid frem til bronzealderen omkring 2000 f. Kr. benævnes "bondestenalderen". De første bønder formodes at være indvandret fra egnene syd for Østersøen, og fra dem har de oprindelige jægere, fiskere og samlere i Danmark gradvist taget landbruget og kvægbruget til sig.

Langhøjene er den første begravelsesform i bondestenalderen og stammer typisk fra de første fem århundreder af bondestenalderen, altså perioden 4000 – 3500 f. Kr. Langhøjene, hvis grave typisk opførtes i træ, afløses efter 3500 f. Kr. som begravelsesform af de store stendysser, runddysser og langdysser og lidt senere også jættestuer. Træ blev med andre ord afløst af sten som byggemateriale.

Forestillinger bag langhøjene: Overgangen til agerbrug i Danmark fra omkring 4000 f. Kr. ændrer de nye bønders forestillinger om livet og døden. Tilknytningen til jorden giver bønderne en forestilling om slægtens sammenhæng generation efter generation, og om slægtens og stammens samhørighed med den jord, de dyrker. Derfor går man væk fra så at sige bare at "kule" de døde ned eller i hvert fald at udføre en ganske

Glob's udgravning af Barkær, set mod øst. Foto P. V. Glob 1948, gengivet efter Liversage 1992.

Udgravningen af den sydlige høj 1948, set mod nordøst. De forskellige typer fyld i de forskellige "boliger" / afdelinger, ses tydeligt. Foto P. V. Glob 1948, gengivet efter Liversage 1992.

beskeden begravelse i flad jord, knap synlig i landskabet. I stedet går man over til at bygge store monumenter over de døde, så man havde en helt konkret fremstilling af slægtens samhørighed på tværs af døden og af slægtens og stammens samhørighed med det område, de hørte til.

De første bønders landbrug: Faste landsbyer havde man ikke, da dyrkningsformen var **svedjebrug**, hvor man brændte et stykke skov af og dyrkede den frilagte jord, indtil den var udpint og måtte opgives. Derefter brændtes et nyt stykke jord af til dyrkning og så fremdeles. Alligevel har man haft en klar forestilling om, hvilket større område der blev drevet svedjebrug i og som man derfor følte sig knyttet til. De nye gravformer markerede slægtens og stammens område. De markerede også samhørigheden mellem levende og døde gennem generationer, for de var skabt til at stå i landskabet "til evig tid".

Sammen med svedjebruget fulgte også kvægbrug: okse, svin, får og geder, lige som hunden har været et almindeligt husdyr. Der synes dog ikke at være fundet knogler af husdyr i Barkær, men de kan være gået til.

De første bønder var indvandrere sydfra, måske fra Kujawien ved Weichsel-flodens vestre bred i det nuværende Polen, hvorfra såvel husformen som begravelsesformen i Barkær kan genkendes. De tilhørte tragtbægerkulturen, der har fået navn efter de almindeligt forekommende lerbægre med tragtformet hals. Karakteristisk for deres keramik er endvidere de flad- eller rundbuede kar, der kan stå selv (modsat den forudgående jægerkultur), hvilket var praktisk på grund af opbevaringen af korn.

Tragtbægerkulturens økser er slebne (modsat den forudgående jægerkulturs rått tilhuggede og uslebne økser). For de første bønder var økserne et afgørende og nødvendigt redskab til at fælde træer i forbindelse med svedjebruget.

Døden har været en trussel mod den enkelte, men også mod hele samfundet. Den måtte man forlige sig med. Det skete ved at samles om de enorme byggeopgaver, som de nye gravformer krævede, og ved i fællesskab at udføre stadig mere komplicerede ritualer i forbindelse med gravlægningsen.

Barkær-langhøjene

Barkær-langhøjene er et af de fineste eksempler på den nye begravelsesform ved bondestenalderens begyndelse og tragtbægerkulturens første århundreder. Der kendes nu i alt omkring 40 langhøje, og der er ingen tvivl tilbage om, at Barkær er et gravanlæg fra århundrederne mellem 4000 og 3500 f. Kr. Vi kender endnu en langhøj på Djursland, nemlig ”**Konens Høj**” ved den vestlige ende af Stubbe sø, der blev udgravet i 1963-65. Barkær er betydeligt større, men blev altså først erkendt som begravelse mere end ti år efter at Konens Høj var fundet. Konens Høj var et af de fund, der i den sidste ende førte til en omvurdering af Barkær.

Beliggenhed: Barkær består som nævnt af to langhøje. De ligger ved siden af hinanden i skoven ud mod den udtørrede Korup søs sydøstlige ende. Da langhøjene blev anlagt for 5 – 6 årtusinder siden, lå de på et næs i en fjordarm fra Korup sø, der dengang gennem Kolindsund-søsystemet stod i forbindelse med Kattegat. Hav- og søniveauet har været 2 – 3 m højere end i dag på grund af den landhævning, der er sket siden stenalderen.

De første bønder foretrak letbearbejdelig sandmuld, netop som i Barkær. Jagt og fiskeri har stadigvæk spillet en rolle, og også på det område var Barkær ideel. Barkær er senere lige som de omgivende områder blevet dækket af flyvesand, og det kan have været forklaringen på, at Barkær blev forladt – og forklaringen på, at langhøjene var stort set uskadte af pløjning og dyrkning.

De indvandrede bønder har i begyndelsen ikke haft nærkontakt med de omgivende jæger-, fisker- og samlersamfund, og ved valget af Barkær kan forsvarshensyn derfor også have spillet ind. Her var man på afstand af de omgivende jægernesamfund, og hvis der skulle opstå fjendtlighed, lå man godt beskyttet. Det generelle indtryk er dog, at der ikke har været tale om fjendskab mellem de indvandrede bønder og de oprindelige jægernesamfund.

Mål og udseende: De to langhøje er hhv. 87 og 89 m lange og ligger parallelt med hinanden, orienteret øst – vest. Grundformen er et trapez, med den bredeste ende mod øst. De har oprindeligt været kortere, men på et tidspunkt er de blevet forlænget mod øst. Bredden har været mellem 6,5 og 7,5 m, og højden har været omkring en meter, på det højeste sted måske 1,2 m.

I nordre høj har der været to grave, orienteret øst – vest som højerne selv. I den sydlige har der været dels en lignende grav, dels en stenbygget dyssekammer-lignende grav, begge orienteret øst – vest. De tre grave har været af tømmer, som der ikke er noget spor tilbage af, mens stenkammeret er opført af store sten.

Stenkammeret måler 2,1 x 0,5 m. Der har tilsyneladende ikke været nogen overligger over graven², så en evt. overdækning må have været af træ. Modsat de senere dysser er der heller ikke nogen indgang til gravkammeret. Alligevel kan sten-gravkammeret vel siges at indvarsle den følgende tids overgang til storstensgrave som rund- og langdysser og dermed overgangen fra træ til sten som byggemateriale. Men stenkammeret er overraskende nok opført før den træbyggede grav i den sydlige langhøj, for langhøjen er tydeligt forlænget mod øst for at give plads til den nye begravelse i den træbyggede grav³.

² Det mener Liversage 1992, mens Glob 1949 nævner, at ”en flad dæksten var sprængt og fjernet”, og Glob 1975 taler om ”en stor flad overligger”.

³ Liversages fortolkning. Også her er Glob og Liversage dog uenige. Glob 1949 mener, at stenkammeret kan være tilføjet senere, måske da nye beboere har taget gravpladsen i brug efter at den har været forladt i en periode.

Begge østender slutter med en dyb grøft, foret med sten, der har udgjort fundamentet for en gavlfacade af kraftigt tømmer. Ud for facaderne er der rester af omfattende ofringer af lerkar.

Begge høje er inddelt i små båse eller rum af tværgående rækker af nedstukne pinde, og jorden i hver bås afviger fra nabobåsene. Der er hhv. 29 og 30 rum i langhøjene⁴⁴. Glob tolkede oprindelig rummene som boliger. I dag går tolkningerne i retning af, at hvert arbejds hold eller familie under opførelsen har haft sit rum, eller måske har hver familie haft sit eget rum til dyrkning af forbindelsen til de døde.

Der er en krans af marksten i to rækker omkring hver høj, og derudover har der sandsynligvis været kantstillede planker. De træbyggede graves tømmer har på samme måde været støttet af marksten. Der er ikke spor af tagkonstruktionen. Man har tidligere været tilbøjelig til at tro, at langhøjenes tag har haft form af et telt, men i dag regner man snarere med, at der har været tale om et tag af horisontalt liggende bjælker, så højen mere har lignet et hus. Det kan minde om de senere langdysser, blot opført i træ. Det er helt almindeligt i oldtidssamfund, at "de dodes huse", det sidste hvilested, ligner de huse, de har boet i som levende.

Uden for højene har der været en slags brolægning af spredte sten. Det kendes også fra andre langhøje.

Af fund kan nævnes lerkar, ravperler og små stykker kobberblik, formodentlig fra smykker.

Alle de her nævnte træk genfindes i flere af de andre kendte langhøje. Barkær er altså typisk – men større og mere imponerende end andre tilsvarende anlæg.

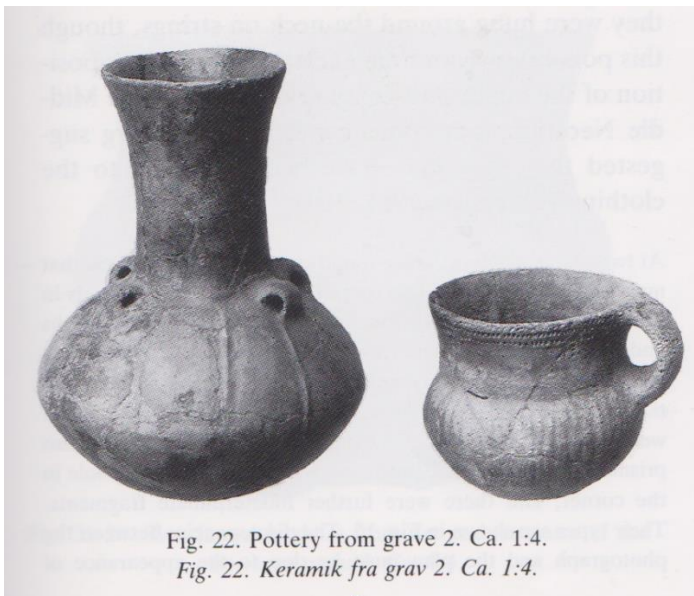

Fig. 22. Pottery from grave 2. Ca. 1:4.
Fig. 22. Keramik fra grav 2. Ca. 1:4.

Til venstre keramik fra den sydlige langhøjs træbyggede grav, en 22 cm høj dysseflaske til venstre og et 10,5 cm højt tragt bæger med håndtag til højre. Dysseflasken er et højt slankt flaskeformet lerkar, der var karakteristisk for den tidlige bondestenalder. Den findes ofte i dysser, deraf navnet. Til højre et 24 cm højt tragt bæger i Valling-stil, fra sydøstenden af nordhøjen. Liversage 1992.

⁴⁴ Glob 1949 taler om 26 "boliger" i hvert "langhus".

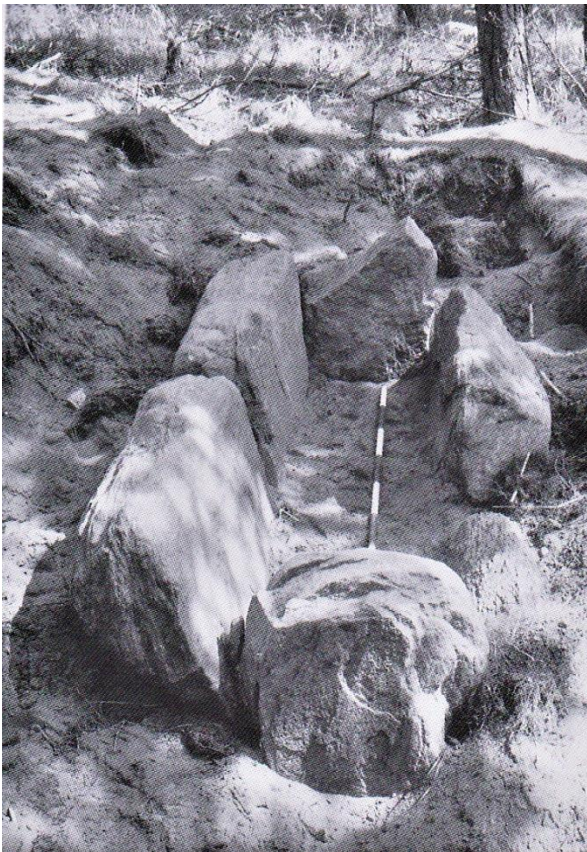
Ritualer: der kan have været tale om begravelsesritualer, der strakte sig over flere år. Oftring af lerkar ved øst-gavlfacaden har været en vigtig del.

Når ritualerne var afsluttet, har man ødelagt anlægget og brændt det ned og derefter tildækket det. Først på dette tidspunkt har man altså forliget sig med døden og regnet med, at den dødes rejse fra de levendes til de dødes land har været afsluttet. Ritualerne i bondestenalderen synes at følge forløbet: først konstruktion / byggeri / opførelse, så udførelse af ritualer (oftring m. m.), derefter ødelæggelse (smadre, afbrænde) og til sidst forsegling (tildækning med sten og / eller jord).

Det siger sig selv, at disse fortolkninger er meget usikre. Der er jo ingen spor af begivenhederne, som man i stedet må slutte sig til ud fra de fundne genstande i de forskellige langhøje. Specielt destruktionsarbejde efter ritualerne kan være svært at forstå i dag – men er bevisligt ud fra fundene.

Barkær efter Glob's udgravning

Efter endt udgravning, registrering og fotografering i 1949 blev udgravningen i Barkær forladt og fik lov at gro til igen.

Efter omfortolkningen i 1970'erne blev Barkær igen undersøgt af Nationalmuseet i 1988-89, under ledelse af arkæolog David Liversage. Til hjælp havde han brødrene Karl og Henry, hvoraf i hvert fald den sidste også havde hjulpet Glob i 1947-48.

Ved den nye udgravning blev stengraven i den sydlige langhøj udgravet, frilagt og restaureret.

Da jeg besøgte stedet sammen med Barkærlunds daværende ejer Erna Jensen i begyndelsen af 1990'erne, var kammeret endnu frilagt og synligt. I dag er det for længst tilgroet igen. Det var Erna Jensens sønner, der havde hjulpet med frilægningen af stenkisten i 1988-89.

Stengraven i sydhøjen under restaurering i 1988. Set mod sydøst. Liversage 1992.

Den udgravede stengrav, som den så ud, da jeg fik det forevist af Erna Jensen i 1990'erne. Foto VFH o. 1990.

Barkær-navnet

I forbindelse med samtalen med Erna Jensen undrede jeg mig over hendes udtale af ordet Barkær. Det fik mig til at undersøge navnets oprindelse. Forklaringen fandt jeg i Nudansk Ordbog, hvor det oplyses, at navnet "beror på en misforståelse af generalstabens opmåler, idet den ældre, stedlige form er "Bagkurv", d.v.s. bagsmækken eller bagenden i en vogn, rimeligvis en spøgende hentydning til afsides beliggenhed".

Barkær er virkelig helt ude i den anden ende af landsbyen Taastrups nordlige marker og har altså været opfattet som afsides af landsbybeboerne. En stor del af området har været plaget af sandflugt helt tilbage i stenalderen, som udgravningen i Barkær viste, og blev i århundrederne efter ca. 1500 totalt dækket af flyvesand og måtte opgives til landbrug. Men i stenalderen har kysterne omkring den store Korup sø, dengang en fjord, været attraktive og stået i tæt forbindelse med det øvrige Kolindsund-søsystem mod nord.

Andre fund

Den omgivende egn vrirler med minder fra oldtiden. En af vores fineste eksempler på en runddysse ligger i Taastrup Granskov mindre end en km nordøst for Barkær. En større gravplads fra jernalderen findes ved Rostved et par km mod vest. Og i området mellem Barkær og Rostved ses den ene gravhøj efter den anden, de fleste sikkert fra bronzealderen.

Barkær-langhøjene er som nævnt opført på jord, der tidligere har rummet en boplads, og der har også været boplads på området efter at langhøjene er opført. Der er derfor på området for udgravningen masser af fund fra både jægerstenalderen før bondestenalderen og fra bronzealder og jernalder efter stenalderen.

Det rige fundmateriale forstås måske bedst ved at nævne, at der alene af flint er fundet 154 skrabere, 132 tværpile, 11 skiveøkser, et antal slebne flintøkser, samt 22 dolkstave af flint. Fra yngre romersk jernalder, op mod 4000 år efter langhøjenes opførelse, er fundet fire grave i den nordvestlige del af den sydlige langhøj (to ældre grave med meget gravgods, to yngre med et par lerkar).

Skoven på næsset øverst til højre i billedet, der skyder sig ud i den udtørrede Korup sø, gemmer de to Barkær-langhøje, ca. bag den rød-hvide dyrefold. Billedet er taget fra Kolindvej, mellem Taastrup-krydset og Barkærvej. Engarealerne i forgrunden af billedet er gammel fjordbund. Foto VFH 2020.

Kilder:

Glob, P. V.: "Barkær. Danmarks ældste landsby", i "Fra Nationalmuseets Arbejdsmark" 1949

Glob, P. V.: "De dødes lange huse", i Skalk nr. 6, 1975, s. 10 – 14.

Jensen, Jørgen: Danmarks Oldtid I: Stenalder, Gyldendal 2001.

Liversage, David: "Barkær. Long barrows and Settlements", Kbh. 1992

www.kulturarv.dk / fortidsminder

Skrevet af Vilfred Friberg Hansen september 2020.